

Key words: *pedagogy, education, consciousness, unconscious, psychoanalysis, neurosis, science, culture.*

УДК 37.017:504] – 057.875:[371.134:372]

О. І. Гаврило

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

ПРОБЛЕМИ ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ДОШКІЛЬНА ОСВІТА»

У статті розглядається проблема формування екологічної свідомості та культури студентів, які навчаються за напрямом підготовки «Дошкільна освіта». Необхідність формування такої культури постає із завдань вихователя у формуванні екологічної свідомості дітей. Однак самі студенти – майбутні вихователі, як виявилось з результатів дослідження, не достатньою мірою мають знання про природне середовище, і навіть не всі бажають отримувати інформацію про нього, що обов'язково вплине на успішність процесу екологічного виховання дошкільників. Для виправлення цієї ситуації в умовах вищих навчальних закладів необхідно застосовувати якнайбільший арсенал методів і форм роботи зі студентами.

Ключові слова: *екологічне виховання, екологічна свідомість, дошкільна освіта, професійна підготовка.*

Постановка проблеми. У наш час екологічна ситуація на планеті набула кризового характеру, проблеми виживання людства в забрудненому середовищі поглиблюються, і відбувається це не десь далеко, а безпосередньо навколо нас. Тому постала гостра необхідність змінити систему взаємовідносин людства з природою. Але основою цього можуть стати тільки зміни у свідомості людей, і починати формування екологічної свідомості доцільно з дошкільного дитинства, коли укладаються моральні норми маленької людини та знання досить легко засвоюються нею.

Такі завдання у вихованні дітей ставлять високі вимоги до професійної підготовки вихователів, зокрема, отримання знань і формування вмінь у сфері екологічного виховання. Але не меншу роль у цьому процесі відіграють особистісні якості педагога, які особливо важливі при формуванні ставлення дітей до природи. Приклад вихователя в природоохоронній діяльності, його емоції під час спілкування з тваринами і рослинами визначає в подальшому поведінку дітей. Насамперед, помітною є проблема формування екологічної свідомості вихователів, оскільки далеко не всі вони мають достатньо знань про природні закономірності й залежності, а навіть за наявності таких знань мало хто поводить себе відповідно, оскільки звичка не задумуватися про наслідки є зручнішою, ніж активна позиція в охороні природи. Отже, актуальним постає питання екологічного виховання майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів.

Аналіз актуальних досліджень. Серед дослідників проблеми формування екологічної свідомості в майбутніх педагогів чимало видатних імен. Наприклад, Н. В. Лисенков визначає такі складники екологічної культури,

як наукова основа, екологічний світогляд, нове екологічне мислення, соціально-екологічний потенціал, екологічна відповідальність, екологічна ініціатива [6]. Різносторонні дослідження з проблем професійної підготовки студентів спеціальності «Дошкільна освіта», у тому числі й до екологічного виховання дошкільників, здійснено М. І. Ярославцевою [7].

Г. В. Беленька зазначає, що професійна компетентність вихователя складається з трьох основних компонентів: теоретичних знань, практичних умінь їх застосовувати та професійно значущих якостей, що дають особистості можливість вільно й упевнено діяти залежно від наявної необхідності та потреб навколишнього життя. Розвиток усіх трьох складових на основі позитивних світоглядних позицій педагога і становить компетентність фахівця [2]. Значною мірою це стосується й екологічних знань і вміння їх використовувати як у повсякденному житті, так і в педагогічному процесі.

Метою статті стало визначення рівня екологічної свідомості студентів спеціальності «Дошкільна освіта» як складової їхньої професійної компетентності, зокрема їх інтерес і ставлення до природи, розуміння важливості природничих знань для професійного зростання вихователя; роль вищого навчального закладу в цьому процесі.

Виклад основного матеріалу. Для досягнення мети ми дослідили екологічну спрямованість студентів спеціальності «Дошкільна освіта», порівнявши її зі спрямованістю представників інших спеціальностей. Для цього було проведене опитування серед студентів 1–5 курсів таких напрямів підготовки: «Початкова освіта», «Практична психологія», «Соціальна педагогіка» та «Корекційна освіта». Визначення ефективності підготовки до професійної діяльності, зокрема формування екологічної свідомості та культури оволодіння методами екологічного виховання дошкільників, відбувалося в ході спостереження та аналізу проведених занять природничого напрямку студентами четвертого та п'ятого курсів.

У першу чергу студентам було запропоновано оцінити власний рівень знань про природу. Вважають, що вони мають природничі знання на «незадовільно» в середньому 10,5 % студентів різних курсів та напрямів підготовки. На спеціальності «Дошкільна освіта» кількість таких студентів дещо менша, але не набагато – 8,5 %, а от для всіх інших спеціальностей це число складає 13,6 %. На нашу думку, це тривожні результати, хоча й майбутні вихователі тут складають меншість, але майже десята частина їх не має достатньої підготовки з природничих дисциплін. Особливо можна виділити той факт, що двоє студентів п'ятого курсу оцінили себе на «одиницю». Дещо інше співвідношення показників рівня таких знань на «задовільно»: таким чином їх оцінили 38,6 % студентів інших спеціальностей та 47,1 % – представники «Дошкільної освіти»; а на «добре» – відповідно 45,5 % та 38,6 %. Як бачимо з наведених даних, «дошкільники» схильні більш критично оцінювати себе. Вважають, що мають відмінні знання лише 2,3 %

студентів інших спеціальностей та 5,7 % – спеціальності «Дошкільна освіта» (див. рис. 1). Цікаво, що найбільш упевнено себе почувають третьокурсники, які відносно недавно вивчили навчальний курс «Основи природознавства з методикою»; на першому та другому курсах більшість оцінює свої знання на «три», а на п'ятому – на «чотири».

Базовою складовою екологічної свідомості та культури є не лише знання, отримані в навчальному закладі, а й спрямованість пізнавальних інтересів особистості майбутнього педагога. Тому ми попросили також оцінити свій інтерес до природи та екологічної ситуації. Тут різниця між представниками різних спеціальностей помітніша. Якщо дуже низький рівень інтересу в середньому складає 6,1 %, то для студентів-«дошкільників» цей показник 2,9 %, а для всіх інших спеціальностей – 11,4 %. Середній рівень інтересу до природи практично однакової кількості студентів – на «задовільно» у 27,3 % загалом та 27,1 % у майбутніх вихователів дитсадків; на «добре» – відповідно 38,6 % та 44,3 %. Найвищий рівень пізнавального інтересу у чверті студентів спеціальності «Дошкільна освіта» (25,7 %), та всього 13,6 % – у представників інших напрямів підготовки (див. рис. 2).

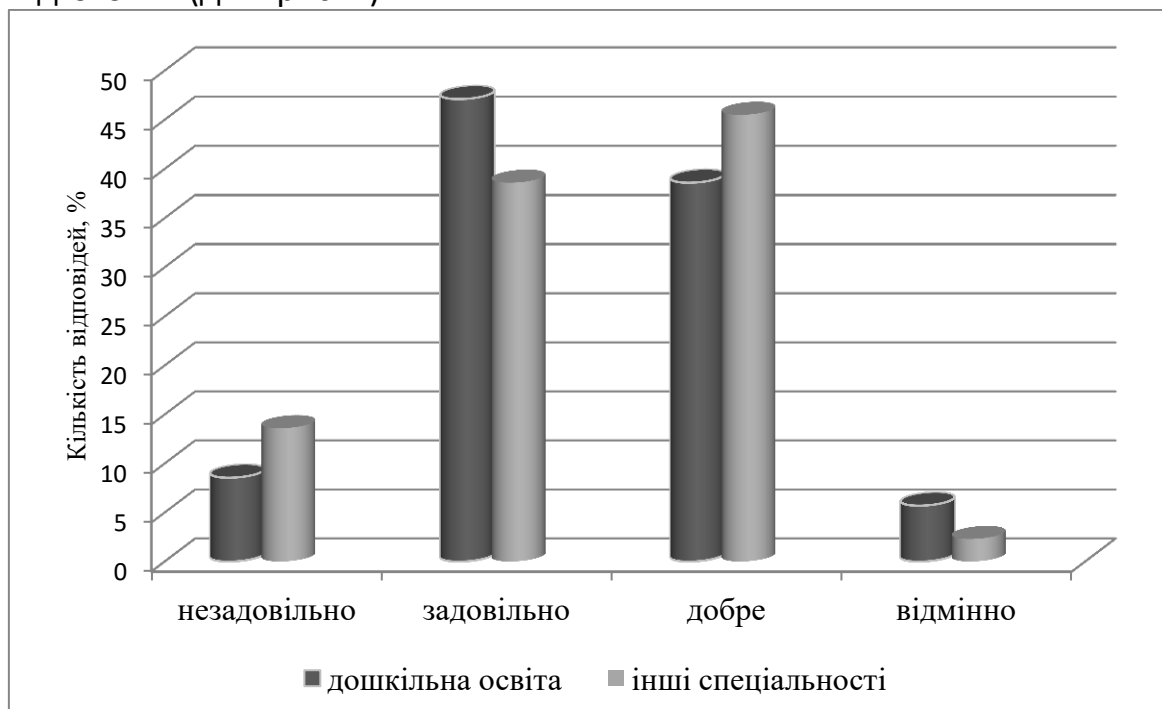

Рис. 1. Оцінка студентами власних знань із природничих дисциплін

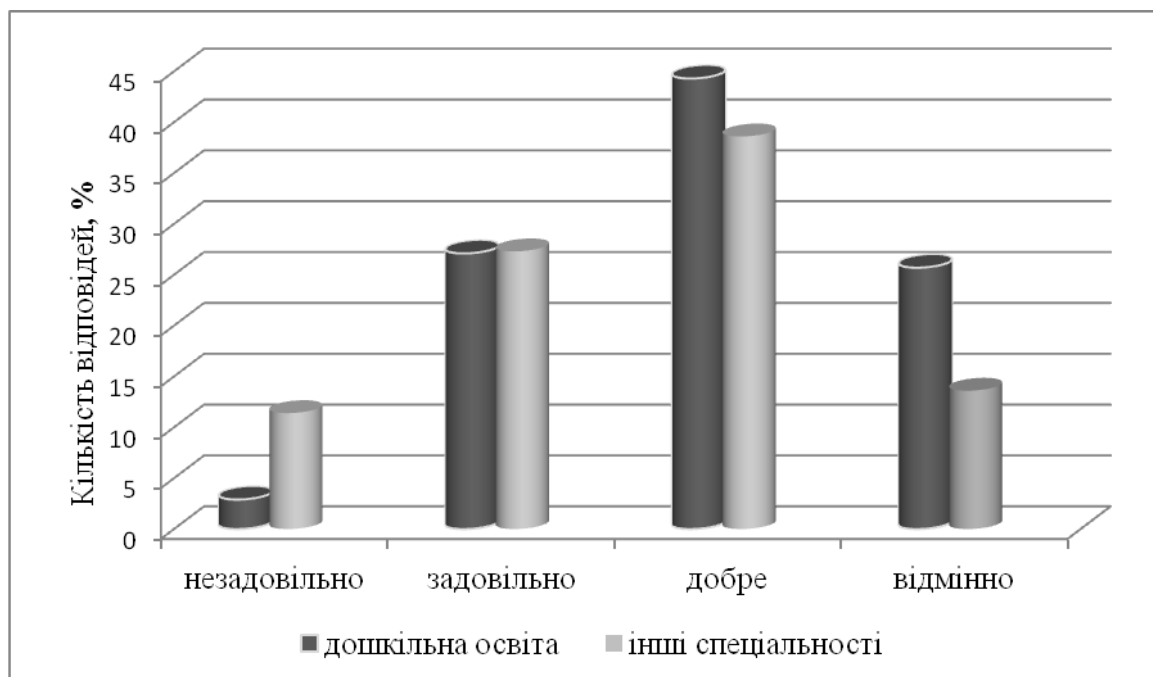

Рис. 2. Оцінка студентами власного інтересу до інформації про природу

Стосовно джерел інформації про природу, то практично в усіх групах більшість назвала спеціальні телепрограми. Цілеспрямовано їх шукають лише 22,9 % студентів-«дошкільників» та 18,2 % – усіх інших спеціальностей, а от дивляться, випадково натрапивши на них, більше половини – відповідно 65,7 % та 54,5 %. Друге за значенням джерело – це інтернет-статті, які читають у середньому 52 % усіх опитаних, незалежно від спеціальності, однак відшукують їх за бажанням лише 22,8 % студентів «Дошкільної освіти», та 27,3 % з інших напрямів підготовки; проте читають, якщо випадково натраплять – 47,1 % та 54,5 % відповідно. Разом це складає досить велику частку. Книги про природу читають 47–48 % усіх опитаних, і приблизно стільки ж отримують інформацію в ході спілкування з іншими людьми, однак серед «дошкільників» останній варіант назвали менше – 38,6 % студентів. Наукові та науково-популярні журнали не користуються попитом: якщо загалом їх іноді читають 13,6 % студентів, то з числа майбутніх вихователів – тільки 5,7 %. Серед них також є такі, які зовсім не бажають дивитися телепрограми про природу (7,14 %) та читати статті (10,3 %) – останні взагалі представлені тільки студентами спеціальності «Дошкільна освіта». Деякі студенти вказали, що для них інформативними є прогулянки на природі, наукові дискусії з товаришами або вивчення навчальних курсів.

Більшість з опитаних намагаються гуляти на природі, якщо є така можливість. Серед майбутніх вихователів таких 87,1 %, а серед представників інших напрямів – 77,3 %. Якщо 18,2 % студентів різних спеціальностей вважають, що відпочивати на лоні природи варто тільки великим гуртом, весело, то на спеціальності «Дошкільна освіта» їх усього

4,3 %. Зовсім немає студентів, які не люблять бути на природі. Одиниці назвали серед форм відпочинку туристичні походи з батьками.

Отже, з результатів наведеного дослідження ми можемо виділити деякі проблеми, що визначають подальшу підготовку майбутніх вихователів до екологічного виховання дітей. По-перше, це відносно низький рівень знань із природничих дисциплін. Хоча, порівняно зі студентами інших напрямів підготовки, серед них менше тих, хто ставить собі «незадовільно», та більше відмінників у цій сфері, однак ці показники все одно досить невтішні. Інтерес до інформації про природне довкілля помітно вищий, що дає надію на самоосвіту майбутніх педагогів у подальшому, однак студенти, яким це зовсім не цікаво, також підуть працювати до дитячих навчальних закладів, де повинні будуть ознайомлювати дітей із природою та проводити їх екологічне виховання. На результатах цієї роботи обов'язково відіб'ється байдужість вихователя до екологічних проблем, адже дошкільники добре уловлюють настрій та нещирість у міміці, голосі, поведінці дорослих. Таким чином, вихованці зрозуміють, що правила поведінки у природі, про які їм говорять, не є обов'язковими.

Ми вважаємо позитивним той факт, що значна кількість студентів дивляться телепрограми про природу, навіть якщо й не завжди цілеспрямовано. Цікаво, що наукові статті в інтернеті для майбутніх вихователів є не таким важливим джерелом інформації, як телевізор. Читання книг та спілкування з іншими людьми також доповнюють ресурси, що дозволяють студентам підвищувати свій рівень знань. На жаль, наукові журнали не викликають у них зацікавленості. Однак спілкування з природою виявилось важливим для молодого покоління, і позитивним можна назвати той факт, що студенти «Дошкільної освіти» в більшості не вважають прогулянки в лісі розвагою з музикою та шашликами, порівняно зі значним числом таких думок у представників інших спеціальностей.

Навчальний курс «Основи природознавства з методикою» включає два блоки – власне природознавство та методика ознайомлення дітей із природою. На вивчення усього курсу природознавства відводиться по 20 годин лекційних і практичних занять. Це дуже мало, якщо врахувати, що студенти повинні засвоїти основи загальної фізичної географії, геології, гідрології, метеорології, географії України, цитології, ботаніки та систематики рослин, зоології, екології. Тому, можливо, саме п'ятикурсники оцінили свої знання найнижче. Для вивчення методики виділено також 20 годин лекційних та 22 – практичних, хоча сфера «Природа», наприклад, складає чверть змісту програми «Я у світі» для дошкільних навчальних закладів [1]. Це також недостатньо для засвоєння теоретичного курсу методики ознайомлення дітей із природою.

У навчальні плани підготовки майбутніх вихователів було включено курс «Технології формування екологічної культури дошкільників», що дало

можливість удосконалювати отримання ними професійних знань та вмій саме в галузі екологічного виховання. Нами було визначено мету вивчення цього курсу як теоретичну та практичну підготовку майбутніх вихователів до використання педагогічно доцільних засобів, методів і форм організації природопізнавальної діяльності та формування екологічної культури дітей дошкільного віку. Серед завдань цього курсу визначено:

- формування екологічної свідомості у студентів – майбутніх вихователів;
- вивчення освітнього й виховного значення основ природознавства в системі дошкільної освіти;
- вивчення основних методів і технологій формування екологічної культури та свідомості в дітей, за допомогою яких цей процес стає більш ефективним і оптимальним;
- знайомство з основними формами організації навчального процесу;
- отримання спеціальних знань про об'єкти, процеси та явища природи рідного краю як основ екологічної свідомості майбутнього вихователя та важливого фактора їх предметної і професійної компетентності.

Успішне виконання обов'язків вихователя дошкільного навчального закладу передбачає наявність у нього екологічної культури як у суб'єкта виховного процесу. Відповідно до визначення екологічної культури, зазначеного у «Концепції неперервної екологічної освіти України» [5], спеціалісти з дипломом вихователя після закінчення навчання повинні розуміти проблеми екологічного виховання дошкільників у єдності соціальних і педагогічних аспектів, мету і завдання всебічного виховання особистості, ґрунтуючись на взаємозв'язку положень психології, педагогіки та окремих методик викладання; знати принципи відбору навчального матеріалу для досягнення зазначеної мети, методи, прийоми й засоби ознайомлення дошкільників з природним оточенням. Окрім власне теоретичних знань, такі спеціалісти повинні мати цілісні уявлення про екологічне виховання дітей у дошкільних закладах, уміти формувати пізнавальний інтерес і моральні якості особистості дитини по відношенню до природних об'єктів, організовувати спостереження та експериментальну діяльність дошкільників у природі та залучати їх до природоохоронної праці. Для виконання цих завдань під час вивчення курсу «Технології формування екологічної культури дошкільників» студентам пропонуються різні види діяльності, які допомагають їм розвинути екологічну культуру й підвищити професійну компетентність у процесі оволодіння методикою екологічного виховання дітей дошкільного віку.

Ставлення людини до природного середовища залежить здебільшого від міцності первинних екологічних знань, емоційного ставлення до природи, моральних почуттів та особистісних цінностей, сформованих ще в дошкільному віці. Стосовно цього визначальну роль відіграє підготовленість

вихователя дошкільного закладу у справі розвитку екологічної свідомості й культури нового покоління. З огляду на вищезазначене, вища освіта повинна бути націлена на розвиток життєво важливих екологічних компетентностей студентів, формування в них екологічної культури, нових способів екологічного мислення й діяльності. Однак для досягнення відповідного рівня професійної компетентності варто застосовувати якомога багатший арсенал методів і форм роботи, щоб у першу чергу викликати зацікавленість студентів у вивченні природного довкілля та сформувати в них активну позицію щодо екологічного виховання дошкільників.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. На нашу думку, цілісна модель професійної підготовки майбутніх вихователів повинна включати предметні, професійно-орієнтовані, життєві та особистісно-ціннісні рівні, яким підпорядковані професійні знання й уміння майбутнього фахівця в галузі дошкільної освіти. У ході експериментального етапу дослідження виявилось, що студенти мають досить слабе наукове та методичне підґрунтя, однак у ході вивчення курсу «Технології формування екологічної культури дошкільників» така ситуація виправляється. Теоретичні знання, сформовані у стінах вищого навчального закладу, дозволяють надалі оперувати наданою інформацією і використовувати під час її роботи з дітьми дошкільного віку. Однак для досягнення відповідного рівня професійної компетентності варто застосовувати якомога багатший арсенал методів і форм роботи, щоб у першу чергу викликати зацікавленість студентів у вивченні природного довкілля та сформувати в них активну позицію щодо екологічного виховання дошкільників.

ЛІТЕРАТУРА

1. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у світі» / Наук. редактор та упорядник О. Л. Кононко. – 2-ге вид., випр. – К. : Світич, 2008. – 430 с.
2. Беленька Г. В. Вихователь дітей дошкільного віку: становлення фахівця в умовах навчання : монографія / Г. В. Беленька. – К. : Світич, 2006. – 304 с.
3. Валентьєва Т. І. Компетентнісний підхід як засіб модернізації змісту освіти / Т. І. Валентьєва // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки : збірник / [редкол. М. О. Носко]. – Вип. 38. – Чернігів : Чернігівський держ. пед. ун-т ім. Т. Г. Шевченка, 2006. – С. 102–104.
4. Грановська Т. Роль вихователя у формуванні екологічної свідомості дітей дошкільного віку / Т. Грановська // Наукові записки НДУ ім. М.Г. Гоголя. Психолого-педагогічні науки. – Ніжин, 2013. – № 5. – С. 129–133.
5. Концепція неперервної екологічної освіти в Україні / Міністерство освіти і науки України // Інформаційний збірник МОН України. – 1995. – № 4. – С. 3–25.
6. Лисенко Н. В. Деякі аспекти вирішення проблеми еколого-педагогічної підготовки фахівців дошкільного профілю у світовій науковій думці / Н. В. Лисенко // Збірник удосконалення професійної підготовки спеціалістів дошкільного профілю / упоряд.: Л. В. Артемова, Н. В. Лисенко. – К., 1996. – С. 93–107.
7. Ярославцева М. І. Майстер-клас – ефективна форма підготовки студентів до екологічного виховання дошкільників / М. І. Ярославцева // Вісник Глухівського державного педагогічного ун-ту. Педагогічні науки. – Вип. 16. – Глухів, 2010. – С. 103–106.

РЕЗЮМЕ

Гаврило Е. И. Проблемы экологического воспитания студентов специальности «Дошкольное образование».

В статье рассматривается проблема формирования экологического сознания и культуры студентов, которые обучаются по направлению подготовки «Дошкольное образование». Необходимость формирования такой культуры возникла, исходя из задач воспитателя в формировании экологического сознания детей. Однако сами студенты – будущие воспитатели, как оказалось по результатам исследования, не в достаточной степени имеют знания о природной среде, и даже не все из них желают получать информацию о ней, а это, в свою очередь, будет влиять на успешность процесса экологического воспитания дошкольников. Для исправления этой ситуации в условиях высших учебных заведений необходимо использовать как можно более богатый арсенал методов и форм работы со студентами.

Ключевые слова: экологическое воспитание, экологическое сознание, дошкольное образование, профессиональная подготовка.

SUMMARY

Havrylo O. The problems of the ecological education of students in the field of «Pre-school education».

The article addresses the problem of future preschool educators' ecological awareness and culture. The necessity of formation of such consciousness derived from the duties of tutors in ecological education of children. As the result of the research, students who will be tutors in future, do not have enough knowledge in the nature environment, it should be mentioned that all of them do not want to receive information about it. According to the research on future tutors 8.5 % have assessed their knowledge disappointing, "excellent" – only 5.7 %. 2.9 % of the students of this specialty do not have interest in the nature. Such approach has negative impact on the success of the process of environmental education of pre-school children. 25.7 % have showed high level of interest on ecology, environment and nature.

Among the sources of information about the nature, most of the future tutors mentioned TV programs (65.7 %) and internet media (52 %), however, about 23 % of students specially search information in the mentioned source. Few of them are reading books about the nature; and the students receive knowledge about it through informal education like talking with people. Unfortunately, very few of them read scientific journals (only 5.7 %). However, all of them like to walk in the country.

The reason for poor preparation of students on environmental education would be insufficient classes on training "Basics education on nature" and methodological procedure. In order to improve the situation, in terms of Higher Education Institutions, there should be introduced different methods and forms of work with students as much as possible.

The course of "The technology of formation of the pre-school children's ecological culture" helps to improve the knowledge of future tutors, it should be a creative availability for students, which form an active position in the environmental education of children.

It is concluded that the holistic model of professional training of future teachers should include substantive, professionally-related, and personal life-value levels, which are subordinated to professional knowledge and skills of the future specialist in the field of preschool education.

Key words: ecological education, ecological awareness, pre-school education, professional training.